

نقش قرآن بر فرهنگ ایرانی

شماره (۲)

سید محمد رضا علاءالدین

مقدمه

در این مقاله شما با عنوانی همچون - نقش جاودانه قرآن، نقش قرآن بر فرهنگ ایران، تأثیر گذاری قرآن بر فرهنگ اصفهان، تقصیر سازی قرآن در اصفهان، علمای قرآنی اصفهانی (حائظان و مروّجان قرآن) روبرو خواهید شد، که سعی شده است، نقش و اثر قرآن بر اصفهان و تمدن اسلامی نصیب جهان مشخص گردد. تا گذشته درخشان آن، ره توشه‌ای برای آینده باشد. در شماره قبل به نقش جاودانه قرآن پرداختیم و اینک نقش قرآن بر فرهنگ ایران و اصفهان، در این مقاله چشم اندازهای تازه در جهان اندیشه و ذوق گشوده و کلید دروازه‌های روضات معنوی و قرآنی را با بیان نقشی که قرآن بر فرهنگ مردم ایران و اصفهان گذاشته و آن را زنده و تعالی بخشیده، بر منظر دید شما هوشمندان قرآن پژوهش، به نمایش تحریر می‌گذاریم.

ظهور اسلام و طلوع فرهنگ قرآن

با بعثت خاتم الانبیا و ظهور اسلام، فرهنگ اسلامی که با کتاب الهی (قرآن کریم) و سنت رسول اکرم ﷺ و سیره اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام پایه‌ریزی شده بود پا به عرصه فرهنگ بشری گذاشت و آن را مستحول ساخت، و مقدس‌ترین و استوارترین فرهنگ جهانی شد. این فرهنگ قرآنی که مجموعه زیبایی‌ها بود با لطافت هر چه تمام در میانه فرهنگ‌ها حرف اول و آخر را زد و تمامی فرهنگ‌های اصل را در سایه نورانی آن‌ها را تعالی بخشید و این فرهنگ‌ها را به گونه‌ای در جهان بافته خورد، جهانی قرآنی نالفتند. در فرهنگ‌های مخلوب قرآن، فرهنگ ایرانی بود.

که با تمامی عناصر و مباحث‌های فرهنگی به محضر قرآن زانو زده و مجذوب آن شد و تعالی یافت و حیاتی مجدد پیدا کرد چرا که فرهنگ قرآنی، فرهنگی غالب، زنده، پویا، و تحول آفرینی است که پس از چهارده قرن همچنان عزت آفرین و حیات بخش است و نمسک به آن رمز پیروزی، رستگاری و پیشرفت و اقامت دینار آخرت را به همزاد دارد.

۱- تأثیر گذاری قرآن بر فرهنگ ایرانی:

با سرنگار آمدن و میدان یابی فرهنگ قرآن و فتح ایران، دیری نپایید که بیشتر مردم هوشمند شهرهای فتح شده ایران، عاشق و دلپایخته اسلام و قرآن و مصلحان و مفسران واقعی آن، یعنی حضرات معصومین علیهم السلام شدند. مائلی بودن مضامین قرآنی و همواره بودن مطالب آن با منافع و نظریات انسانی و جانی‌داری اسلام از عدالت اجتماعی عنوان بلورن‌ترین آیه قرآنی، سبب شد که اسلام و قرآن در کوتاهترین زمان، مورد توجه و پیروی اندیشمندان ایرانی قرار گیرد و با گذشت کمتر از یک قرن بیشتر مردم هوشمند شهرهای ایران مسلمان شده و با زبان عربی جهت مطالعه و تحقیق پیرامون قرآن کاملاً آشنا شدند^۲ با گسترش دامنه تحقیق و پژوهش در گرد محور قرآن و علوم قرآنی ساطع از ائمه اطهار علیهم السلام جنبش علمی اندیشمندان و علمای مسلمان ایرانی در آغاز قرن دوم هجری شروع گردید و تا پایان قرن دوم با شتابی حیرت‌آور راه کمال را پیمود، به طوری که در آغاز قرن سوم هجری گروه زیادی از دانشمندان و دانشوران مسلمان ایرانی به نگارش و تحقیق و تدریس سرگرم بودند. حوزه‌های بزرگ علمی یکی پس از دیگری در شهرهای مرکزی کشور پهناور ایران اسلامی تشکیل گردید و دانش پژوهان آن روزگار در سایه قرآن به

فراگیری علوم دیگر از جمله فقه، اصول و منطق، فلسفه، کلام، هندسه، ریاضیات، نجوم، هیأت، موسیقی، طب، جغرافیه، فیزیک، شیمی، کیمیا، مکانیک، تاریخ و جامعه‌شناسی پرداختند و کتاب‌ها تألیف و تصنیف کردند و در هر رشته نوابغی اظهار وجود کردند و کتابخانه‌ها و مکتب‌خانه‌ها و مدارس علمی ایرانی بوجود آوردند.^۳ حضرت آیه الله العظمی سید علی خامنه‌ای در این ارتباط گفته‌اند:

«دکلی که ایران بر سر فرهنگ و معارف اسلامی زده هیچ ملت دیگری زده و از عرب‌ها غیر از این رشد و یکی دو نفر دیگر کسی در سطح عالی بوده است، که تازه این رشد هم، عرب نیست، بلکه اندلسی است. فلسفه متعلق به ایران است، ادبیات عرب مال ایران است، ادبای بزرگ عرب مثل زمنشوری و نفاذانی و امثال اینها همه ایرانی هستند. بزرگ‌ترین و برجسته‌ترین کاتب ادبیات عرب را ایرانی‌ها نوشته‌اند، بزرگ‌ترین لغت عرب، «قاموس» تألیف فیروز آبادی است که او ایرانی است. در رشته فقه و اصول و حدیث، ایرانی‌ها عموماً کردند. در کشور ما هزار سال علم و دین در کنار یکدیگر بودند و علمای بزرگ تاریخ ما، پزشکان بزرگ، منجمین بزرگ، ریاضی‌دان‌های بزرگ، مهندسی‌ن و معماران بزرگ و آن کسانی که امروز نامشان و اکتشافشان هنوز در دنیا مطرح است، جزو علمای باله و جزء صاحبان دین و متفکران دینی و از قاریان و عاملان قرآن بوده‌اند.»^۴

با از یاد محقق و استاد روز به روز بر تعداد مجالس و جلسات قرآنی و مباحثات علمی و ادبی افزوده شده و کار تحقیق و مطالعه و دانش‌اندوزی در رشته‌های گوناگون عملی و ادبی در قرون چهارم و پنجم هجری، بخوبی دنبال گردید. این جنبش علمی و فرهنگی اگر چه از قرون ششم تا چهاردهم با افت و خیزهای شدیدی

روایت و فکرها، اما همچنین در سایه قرآن و ولایت
مجموعین به حرکت مسیر خود ادامه داده و آثار
این فرهنگ درختان در فراخنای جهان، همه جا به چشم
می خورد و نثار آنها در مولود پشمجاری خیره کننده و
شعفا انگیز است. از جمله ذخائر گران بهای این فرهنگ
علما، فقهاء، مفسران و حافظان قرآن، دانشمندان، ادباء،
شعراء و کاتب و رسائل و آثار آنها است که یادشان در دل
کتاب و آثارشان در معتبرترین کتبینه های دنیای شرق و
غرب نرفته است.

ولی بحمد الله امروزه در پرتو احیاء قرآن و رجعت
به قرآن و معنویت یابی قرآنی که محصل نظام مقدس
جمهوری اسلامی حضرت امام خمینی (رحمة الله علیه)
و خلف صالح از حضرت ائمه العظمی خاندانهای
بوجود آورده اند، اندیشه های اصیل فرهنگ اسلامی و
قرآنی جان نازمای گرفت و فرهنگ ایران اسلامی که در
گرداب سهمناک فرهنگ بی ریشه و مبتذل غرب گرفتار
آمده بود، به کمک قرآن رهایی و نجات یافت و جایگاه
مطلوب خود را پیدا نمود و این چنین نقش قرآن بر
تزیین یافتگان این فرهنگ و پایداری آن، در طول زمان
آشکار گردید و سهم پر افتخار این تزیین یافتگان بر
افکار و آثار فرهنگ صالح و سالم جهانی روشن شد.

○ نقش قرآن بر زبان و ادبیات فارسی

زبان و ادبیات فارسی یکی از زبان های مطرح و زنده
دنیا است، اما این زبان احیاء و ابقاء و شیرینی خود را
مدیون قرآن است. اگر بخواهیم سیر احیاء و ابقاء زبان
فارسی را در پرتو فرهنگ قرآنی بیان داریم بایستی در
ابتدا چگونگی نقش پذیری و احیاء زبان عربی را بیان
کنیم. اگر امروزه زبانی تحت عنوان زبان عربی وجود دارد
و یکی از زبان های مطرح و زنده دنیا در مجموعه روابط
و مکالمات جهان دیده می شود به جهت آن است که

قرآن کریم یعنی کتاب (قوانین حیاتیات) زندگی
سعادتمندانه بشری به زبان عربی بر خاتم رسال نازل
گردیده است. زبان عربی متعلق به قرآن است و هیچ
فومی نمی تواند گردید مال ما است چرا که اگر قرآن نبود
امروز شاید اسمی از زبان عربی نبود، یا اگر بود جز
زبان های محلی کنار افتاده بوجه صدم دنیا که هیچ حیاء
اسطوری زده نمی شد، محسوس می گردید. قرآن زبان
عربی راه زبان زنده کرد زبان عربی زبان قوم عرب
نیست، بلکه زبان عربی زبان بین المللی اسلامی است.
بر این اساس ما از نظر ضرورت دینی و مذهبی خودمان
بر آنگیزی زبان عربی که زبان قرآن است راه بر خود داریم
می داریم. و زبان عربی زبان دینی و مذهبی ما بعد از زبان
فارسی که زبان ملی ما است محسوب می گردد. این
تقارب و این امتزاج که بر حسب ضرورت ها و نیازهای
حتمی صورت پذیرفته، موجب آن گردیده که زبان
فارسی نه برکت قرآن احیاء گردد و ابقاء شود و همه زبان
شناسان نیز بر این نکته اتفاق افتاد و امروز هم در کتب و
پادگیری زبان و فرهنگ فارسی بدون زبان و ادبیات
عرب و قرآن کریم امکان پذیر نیست، به عبارت دیگر
یکی از جلوه های زبان قرآن، زبان فارسی است. شما اگر
در اشعار و نوشتار حافظ، سعدی، مولوی، سنائی، ناصر
خسرو، فردوسی و سایر شعراء دقت کنید می بینید،
واژه های عربی را به راحتی هر چه تمام در ترکیبات
فارسی بکار برده اند و آنچه موجب شیرینی و توام و
نواختندی این پاسداران زبان فارسی شده، تسلط آنها بر
زبان عربی و بکارگیری مطلوب این زبان قرآن در فرهنگ
و ادبیات فارسی بوده است.^۶

□ نقش قرآن بر هنر ایرانی

زبان رسای هنر، آسان ترین، لطیف ترین و

مجله علمی فرهنگی شماره ۱۰۰

طریق‌ترین زبان برای انتقال قرم‌نگ است. و قرآن به عنوان زیباترین و بدیع‌ترین کلام که نظیر و مثل و مانند‌ی ندارد به سرفی‌ترین و فاخرترین شکل هنر را در خود تعالی بخشیده و آن را در منظر دید تمام هنر دوستان قرار داده است. قرآن مایه‌های هنری شگفت‌انگیزی دارد که اصلاً برای ما قابل تصور نیست، شما اگر در قرآن کریم و سخنان حضرت رسول اکرم ﷺ دقت کنید می‌بینید که توحید، ششمی با شرک و بت‌پرستی و شیطان که مظهر بندگی است، مبارزه با جهل و خرافه و نادانی و تقلید، دعوت به تعقل و تفکر و تمییز و فلاسفه و کار خستگی‌ناپذیر، محبت به مردم، تکریم انسان و انسانیت و حمایت از مظلومان و محرومان در سراسر آن موج می‌زند. کلیه اصول هنری در تمام قرآن و ادبیات قرآنی و روایتی صحیح موج می‌زند و تحول می‌آورد. هنر ایرانی به بزرگت اسلام و قرآن احیاء شد، شکوفا گردید و استعداد خود را به رشد و کمال رساند و آنگهان آمیخته با معنویت در منظر دید جوانان جلوه‌گری کرد و درخشیدن آغاز نمود که هنرمندان تمدن‌های دیگر آخیران و مبهوت خود نمود. وقتی به ساختمان مساجد، تکابا، مقابر، مکتب، خانه‌ها، مدارس، علبه، حجرات، کرسی‌ها، رحل‌ها، منبرها، قلمدان‌ها و جلد کتب مسرتگرم و زیبایی گلدسته‌ها و گنبد‌ها، طاق‌ها، سحراب‌ها، منبرها، فرش‌ها و پرده‌ها را به تماشا می‌نشینیم، شاهد هنر آفرینی صلحا معمار، خطاط، و خوشنویس، کاشی‌کار، سبت‌کار، مجسمه‌کار، مذهب‌کار، گچ‌بر و گنده‌کار و آینه‌کار و میانه‌نویس و خاتم‌کار و عاج‌کار و فیروزه‌کار و تیشه‌گر و بلوار‌کار و طراح و نقاش، نجار و صنایع‌مانوس با لولان کریم می‌شویم که ذوق هنری خود را با صفت قرآنی رنگ جوانانه زده‌اند و این چنین نقش قرآن را جلوه‌گر ساخته‌اند. ۸۸

پی‌نوشت‌ها:

۱. تاریخ فرهنگ و تمدن اسلامی، ص ۲۶
۲. تاریخ، تصاویر از دسترس و ص ۲۰۰
۳. تاریخ فرهنگ و تمدن اسلامی، ص ۲۱
۴. فرهنگ و هنر، فرهنگ، محمد باقر، ص ۲۲ و ص ۲۳
۵. تاریخ فرهنگ، محمد سلیمی، ص ۲۴
۶. کتاب سوره‌های قرآنی، زینا عربی، انتشارات جهاد مطبوعی، ص ۲۵
۷. فرهنگ و هنر، فرهنگ (محمد باقر)، انتشارات جهاد مطبوعی، ص ۲۶
۸. فرهنگ و هنر، فرهنگ (محمد باقر)، انتشارات جهاد مطبوعی، ص ۲۷
۹. چهره، نقش قرآن بر ایران، انتشارات آریه‌ساز، صفحات ۱۹، ۲۰، ۲۱

۱۱. شعبان المعظم ۱۴۲۲ هـ ق وفات فقیه و مفسر قرآن، ملا اسماعیل خواجه‌نوی اصفهانی مؤلف شرح مدارک

الإحكام

۱۵ شعبان المعظم ۱۴۲۲ هـ ق میلاد محی عالم بشریت، پیاده کننده احکام قرآن، حضرت امام مهدی علیه السلام و روز

جهانی مستضعفان

۱۷ شعبان المعظم ۱۴۲۲ هـ ق وفات عالم زاهد، قاری و عامل به قرآن، شیخ حسنعلی اصفهانی

۱۷ شعبان المعظم ۱۴۲۲ هـ ق وفات فیلسوف و مفسر گرانقدر و بزرگ شیعه، علامه سید محمد حسین طباطبائی،

صاحب تفسیر المیزان.

۲۳ شعبان المعظم ۱۴۲۲ هـ ق وفات علامه مفسر، شیخ محمد جواد بلاغی.

۱. رمضان ۱۴۲۲ هـ ق تقویض ولائیتعهدی امام رضا علیه السلام.

۱. رمضان ۱۴۲۲ هـ ق وفات علامه مفسر، شیخ محمد جواد بلاغی.

۱. رمضان ۱۴۲۲ هـ ق وفات حضرت فیو طالب علیه السلام، یگانه حامی و پناهگاه پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم.

۹. رمضان ۱۴۲۲ هـ ق ولادت حضرت یحیی بن زکریا علیه السلام (ستایش قرآن کریم درباره حضرت یحیی علیه السلام).

۱۰. رمضان ۱۴۲۲ هـ ق وفات حضرت حدیجه کبری سلام الله علیها (مادر گوئر قرآن)

۱۲. رمضان ۱۴۲۲ هـ ق روز عقده برافروزی اسلام و حدیث مؤاخا و عقد اخوت رسول الله با علی مرتضی علیه السلام.

۱۵. رمضان ۱۴۲۲ هـ ق ولادت قرآن ناطق، حضرت امام حسن مجتبی کریم اهل بیت.

۱۷. رمضان ۱۴۲۲ هـ ق وقوع غزوه بدر و پیروزی سپاه اسلام، و قرآن به رهبری رسول اکرم صلی الله علیه و آله و سلم.

۱۹. رمضان ۱۴۲۲ هـ ق عدالت قرآن، عدل مجسم، قرآن ناطق، علی مرتضی علیه السلام مورد حضرت اشقی الامتیاه قرار

گرفت

۱۰. رمضان ۱۴۲۲ هـ ق سالروز فتح مکه بزرگترین پیروزی اسلام.

۲۱. رمضان ۱۴۲۲ هـ ق سالروز شهادت حضرت مولی المومنین امیر المؤمنین علی علیه السلام

۲۳. رمضان ۱۴۲۲ هـ ق لیله القدر و نزول قرآن کریم.

۲۵. رمضان ۱۴۲۲ هـ ق شهادت ایه الله سید عبدالحسین دستغیب (مفسر قرآن)

۲۵. رمضان ۱۴۲۲ هـ ق وفات فقیه و مفسر قرآن قائل هندی اصفهانی

۲۷. رمضان ۱۴۲۲ هـ ق وفات محدث بزرگ علامه محمد باقر مجلسی علیه السلام

۲۸. رمضان ۱۴۲۲ هـ ق جمعه آخر رمضان، روز جهانی قدس و روز مبارزه با صهیونیست بین الملل.

۱. شوال ۱۴۲۲ هـ ق عید سعید فطر عید عاشقان خداجو.

۹. شوال ۱۴۲۲ هـ ق میلاد حضرت عیسی علیه السلام (اوصاف حضرت عیسی علیه السلام در قرآن کریم).

۲۵. شوال ۱۴۲۲ هـ ق سالروز شهادت قرآن ناطق حضرت امام جعفر صادق علیه السلام.

۲۶. شوال ۱۴۲۲ هـ ق وفات مفسر قرآن (محمد بن حریر طبری ۳۱۰ ق)

۱. ذیقعدہ ۱۴۲۲ هـ ق سالروز شهادت کریمه اهل بیت حضرت معصومه علیه السلام

۱۱. ذیقعدہ ۱۴۲۲ هـ ق سالروز ولادت قرآن ناطق حضرت علی بن موسی الرضا علیه السلام

فصلنامه تخصصی قرآن و حدیث شماره ۱۹

